

Katarzyna PUKOWIEC¹, Wojciech KURDA²

¹Uniwersytet Śląski
Wydział Nauk o Ziemi
Sosnowiec, Polska
e-mail: kasiapukowiec@poczta.onet.pl

²Uniwersytet Jagielloński
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Kraków, Polska
e-mail: wojciech.kurda@uj.edu.pl

**OCENA ESTETYCZNA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO
OBSZARU ZIEMI WODZISŁAWSKO-KARWIŃSKIEJ
NA POTRZEBY TURYSTYKI**

***AETHETIC EVALUATION OF THE CULTURAL LANDSCAPE
OF WODZISŁAW ŚLASKI AND KARWINA REGION
FOR THE PURPOSES OF TOURISM***

Słowa kluczowe: krajobraz kulturowy, ocena estetyczna krajobrazu, turystyka oparta na zasobach krajobrazowych, turystyka zrównoważona, narzędzia GIS, ziemia wodzisławsko-karwińska

Key words: *cultural landscape, aesthetic evaluation of landscape, tourism based on landscape resources, sustainable tourism, GIS tools, Wodzisław and Karwina region*

Streszczenie

Krajobraz ziemi wodzisławsko-karwińskiej pierwotnie kształtowany był przez komponenty przyrodnicze, a od momentu przybycia na ten obszar pierwszych osadników w jego strukturze zaczęły pojawiać się komponenty antropogeniczne. Stopień zmian i obecną wartość estetyczną krajobrazu określić można poprzez wykonanie jego oceny (waloryzacji). Skala oceny uwzględniająca 6 kryteriów pozwala maksymalnie uzyskać 18 punktów. Obszarem o najwyższej wartości estetycznej krajobrazu jest południowa część terenu badań o funkcjach mieszkalno-rolniczych (14 punktów). Najniższe oceny przyznano obszarom pełniącym funkcję rolniczo-wodno-gospodarczą (11 punktów), mieszkalno-przemysłową (12 punktów) i przemysłową (10 punktów).

Abstract

The landscape of Wodzisław and Karwina region was originally formed by natural components, and since the first settlers arrived in this area, anthropogenic components began to emerge in its structure. The degree of changes and the current aesthetic value of the landscape can be determined by performing its evaluation (valoration). The scale of the evaluation, which includes six criteria, allows obtaining up to 18 points. The area with the highest aesthetic value of the landscape is the southern part of the study region with residential and agricultural features (14 points). The lowest marks were awarded to the areas fulfilling an agricultural, aquatic and economic function (11 points), residential and industrial function (12 points) and industrial function (10 points).

WPROWADZENIE

Na fizjonomię pierwotnego krajobrazu obszaru ziemi wodzisławsko-karwińskiej wpływ miały przede wszystkim czynniki przyrodnicze. Najważniejszymi spośród nich były: procesy geomorfologiczne, odpowiadające za tworzenie form terenu, procesy hydrologiczne stanowiące o specyfice hydrograficznej regionu oraz biotyczne kształtujące naturalną roślinność. Na obecną fizjonomię opisywanego obszaru w dużym stopniu ma wpływ działalność ludzka. W strukturze krajobrazu kulturowego bardzo istotny stał się komponent antropogeniczny. Pierwsze elementy antropogeniczne w krajobrazie pojawiły się wraz z użytkowaniem regionu przez plemiona trudniące się rolnictwem i zbieractwem, które zasiedlały Dolinę Odry od czasów mezolitu. Od średniowiecza aż do czasów współczesnych krajobraz ziemi wodzisławsko-karwińskiej podlegał i nadal podlega intensywnym przemianom pod wpływem rozwijającego się osadnictwa, rolnictwa i przemysłu (Pukowiec, 2012).

J. Kondracki i A. Richling (1983) uważają, że krajobrazem jest naturalny typ terenu, o swoistej strukturze, na którą składają się wzajemne powiązania rzeźby powierzchni i jej składu litologicznego, stosunków wodnych, klimatycznych, biocenotycznych i glebowych, a także tych efektów gospodarki ludzkiej, których wyrazem jest modyfikacja warunków przyrodniczych. Definicja Kondrackiego i Richlinga wyraża typowo przyrodnicze (geoekologiczne) podejście do krajobrazu, który jest syntezą elementów zarówno przyrodniczych jak i kulturowych. Z kolei definicję krajobrazu kulturowego podaje U. Myga-Piątek (2001). Zgodnie z nią krajobraz rozumiany jest jako historycznie ukształtowany fragment przestrzeni geograficznej, powstały w wyniku zespolenia oddziaływań środowiskowych i kulturowych, tworzących specyficzną strukturę, objawiającą się regionalną odrębnością, postrzeganą jako swoista fizjonomia.

Zagadnieniem waloryzacji (oceny) zasobów przyrodniczych zajmowali się m.in.: J. Warszńska (1971), A. Krzymowska-Kostrowicka (1997), E. Malinowska i J. Richling (2002). Dotychczas zagadnieniu krajobrazu jako waloru turystycznego poświęcono w literaturze przedmiotu niewiele uwagi (Myga-Piątek, 2007). Waloryzacją krajobrazu zajmowały się wcześniej A. Kowalczyk (1992) oraz A. Krzymowska-Kostrowicka (1997).

W niniejszym artykule przyjęto tezę, iż specyficznym walorem obszaru jest krajobraz, który procesowi waloryzacji został w niniejszym artykule poddany według autorskiego schematu. Celem pracy jest ocena walorów estetycznych krajobrazu ziemi wodzisławsko-karwińskiej. Wykonana ocena zasobów krajobrazowych regionu pozwoli wnioskować o potencjale krajobrazowym i możliwości rozwoju turystyki. Analiza ma na celu wytypowanie obszarów najbardziej cennych krajobrazowo, które mogą być potencjalnymi miejscami rozwoju aktywności turystycznej. Jest to pierwsze szczegółowe opracowanie krajobrazowe dotyczące tego terenu.

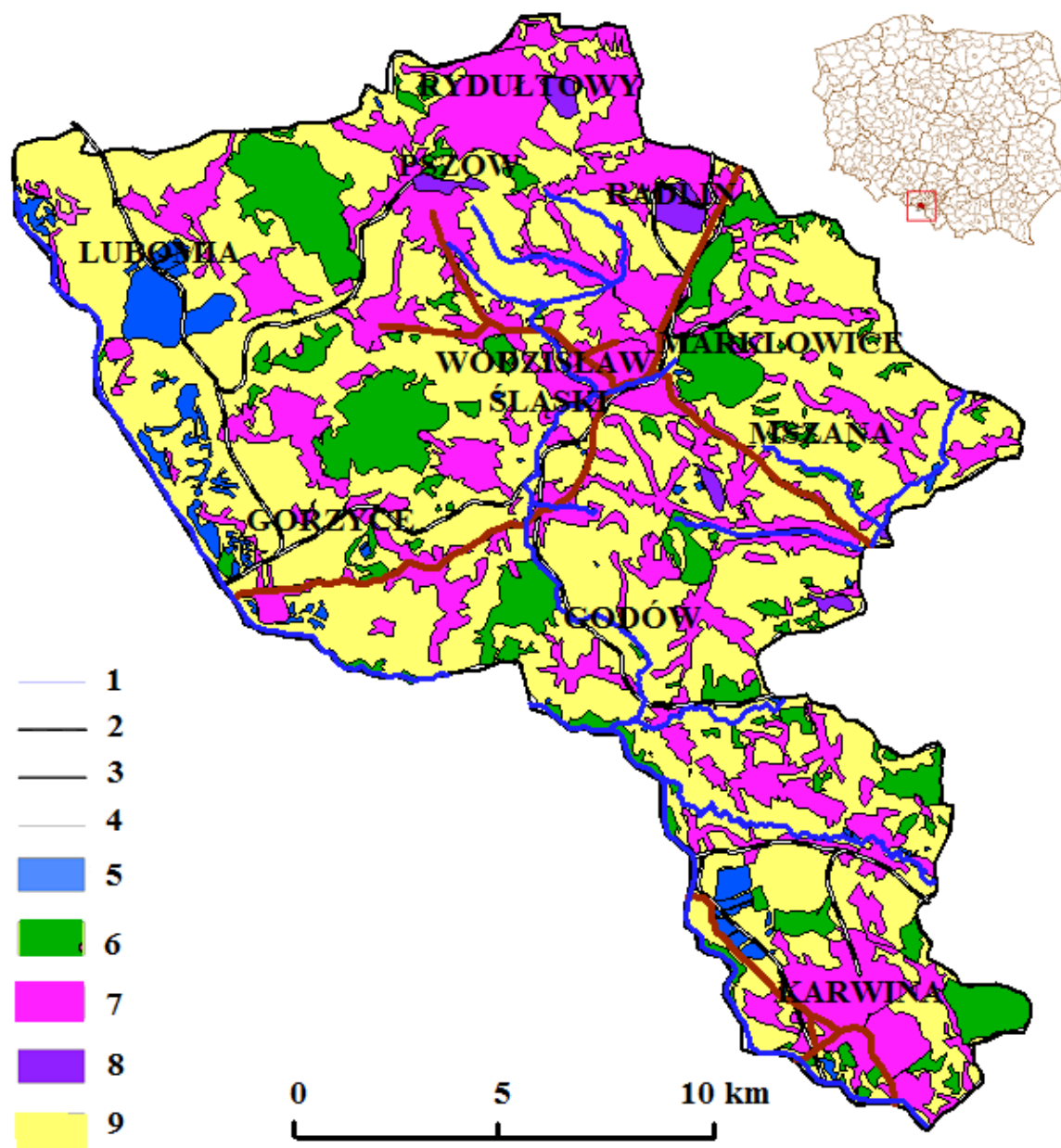
OBSZAR BADAŃ

Zgodnie z podziałem fizycznogeograficznym J. Kondrackiego (2009) obszar badań leży w obrębie trzech makroregionów. Północna część znajduje się w obszarze Wyżyny Śląskiej (mezoregion Płaskowyż Rybnicki), południowa położona jest w makroregionie Kotliny Ostrawskiej (mezoregion Wysoczyzna Kończycka), a zachodnia - Niziny Śląskiej (Kotlina Raciborska). Mezoregionami graniczącymi są: od północy Wyżyna Katowicka, od wschodu Równina Pszczyńska i Dolina Górnej Wisły, od południa Pogórze Śląskie, zaś od zachodu Płaskowyż Głubczycki.

Pod względem administracyjnym, z uwagi na przygraniczne położenie obszaru, należy osobno opisać jego terytorialne fragmenty w obrębie obu państw. Ziemia wodziszawska, którą stanowi powiat wodziszawski położona jest w południowo-zachodniej części województwa śląskiego (ryc. 1). Stolicą administracyjną jest miasto Wodzisław Śląski. Od północy graniczy z nim powiat rybnicki, miasto Rybnik, od wschodu miasto Jastrzębie Zdrój, od zachodu powiat raciborski, a od południa czeska część badanego obszaru (Mapa Topograficzna, skala 1:50 000, ark. Wodzisław, Rybnik, Jastrzębie Zdrój i Gorzyce). Miasto Karwina położone jest w północnej części Kraju Morawsko-Śląskiego w Okresie Karwina, w którym jest wydzielonym miastem. Powierzchnię czeskiej ziemi karwińskiej ustalono na północ od rzeki Olzy (Mapa Topograficzna, skala 1:50 000, ark. Wodzisław, Rybnik, Jastrzębie Zdrój i Gorzyce).

O wyborze obszaru badawczego zadecydowały jego specyficzne cechy przyrodnicze i kulturowe. Ziemia wodziszawsko-karwińska położona jest u północnego wyłotu Bramy Morawskiej, co czyni ją miejscem wyjątkowym. Położenie pomiędzy dużymi jednostkami górkimi: Sudetami i Karpatami, ma wpływ na warunki przyrodnicze i kulturowe regionu odzwierciedlające się w krajobrazie.

Zgodnie z podziałem krajobrazowym Berezowskiego (1937) badany obszar leży w obrębie Śląska Zielonego na południe od Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Wydzielić w nim można podjednostki: Wzniesień i Wzgórz Rybnickich, Dolinę Wisły i jej dopływów, Pogórze Karpackie i Beskid Śląski. Ziemia wodziszawsko-karwińska położona jest w północnej części w obrębie Wzgórz i Wzniesień Rybnickich, a w południowo-wschodniej na Pogórzu Karpackim (Berezowski, 1937). Jej zachodnią i południowo-zachodnią część stanowi Dolina Odry i Olzy.

Ryc. 1. Lokalizacja terenu badań:

1 – rzeki, 2 – koleje, 3 – drogi główne, 4 – drogi lokalne, 5 – zbiorniki wodne, 6 – lasy, 7 – obszary zabudowane, 8 – obszary przemysłowe, 9 – pozostałe obszary.

Fig. 1. Location map of the studied area:

1 – rivers, 2 – railroads, 3 – main roads, 4 – local roads, 5 – water body, 6 – forests, 7 – built over areas, 8 – industrial areas, 9 – other areas.

MATERIAŁY I METODY BADAŃ

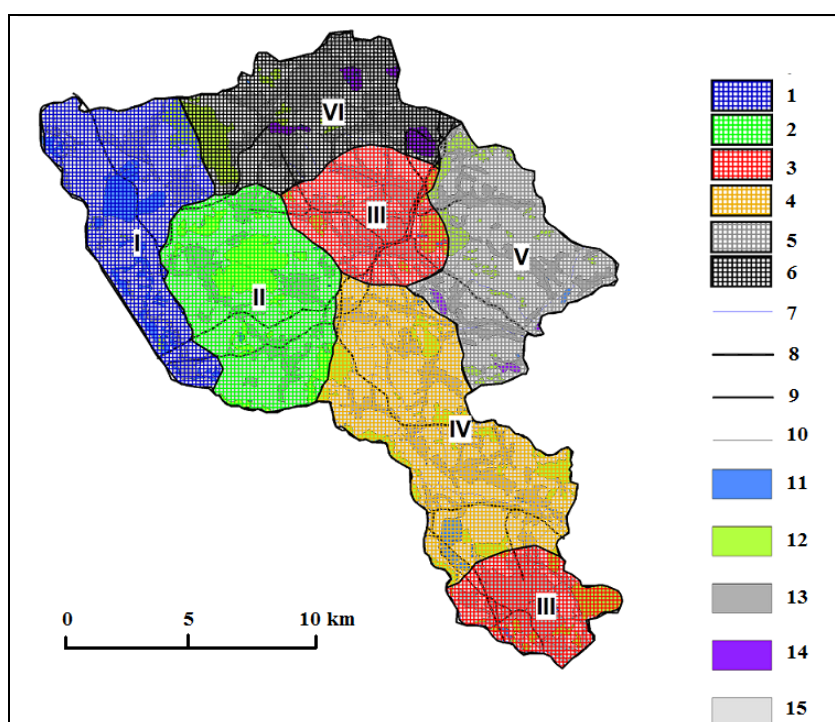
Do przeprowadzenia badań zastosowano dostępne materiały: wyniki obserwacji terenowych, mapy topograficzne w skali 1:50 000 (arkusze Wodzisław Śląski, Gorzyce, Jastrzębie Zdrój, Rybnik), oprogramowanie GIS MapInfo Professional 7,5 oraz dostępną literaturę przedmiotu.

Metodami zastosowanymi w pracy są badania terenowe, prace studialne oraz metody kartograficzne i GIS.

Badania terenowe przeprowadzone w roku 2010 obejmowały obserwacje terenowe oraz sporządzenie dokumentacji fotograficznej. Prace kameralne polegały na analizie materiałów kartograficznych oraz danych pozyskanych podczas prac terenowych. Dokonano także przeglądu literatury przedmiotu. Na podstawie analiz kartograficznych, które obejmowały wektoryzację oraz obliczenia pól powierzchni (w przypadku poligonów) i długości (w przypadku linii) wyznaczono wartości wskaźników takich jak lesistość, jeziorność, przeciętną wielkość terenów zabudowanych, terenów przemysłowych oraz gęstość sieci komunikacyjnej. Na podstawie grupowania miejscowości podobnych do siebie pod względem wyników wskaźników, stworzono podział obszaru na jednostki strukturalno-krajobrazowe (podobne do siebie pod względem struktury przestrzennej) (tab. 1) i (ryc. 2). Następnie na podstawie materiałów kartograficznych oraz obserwacji terenowych wyznaczono funkcje poszczególnych jednostek oraz występujące w nich główne elementy krajobrazu (por. Andrejczuk, 2013). W ten sposób uzyskano jednostki strukturalno-funkcjonalne krajobrazu. Wyniki tej części opracowania zawiera tabela 2. Wyznaczone jednostki poddano ocenie (waloryzacji) według autorskiego schematu, który obejmuje ocenę estetyczną krajobrazu uwzględniając jego budowę (liczba elementów krajobrazu, przewyższenia), różnorodność (liczba płatów wszystkich elementów, liczba planów) i wartość (liczba form ochrony przyrody, liczba kulturowych obiektów zabytkowych) (tab. 3). Wszystkie uwzględnione w ocenie kryteria mają charakter ilościowy, a więc są obiektywnie mierzalne. Dodatkowo pozwalają na ocenę krajobrazu zarówno w płaszczyźnie wertykalnej jak i horyzontalnej. Każde z trzech kryteriów oceny krajobrazu zostało dodatkowo podzielone na trzy podkryteria, odpowiadające wartościom punktów 1, 2 lub 3. Suma punktów z poszczególnych kryteriów wyznacza wartość estetyczną krajobrazu kulturowego (tab. 4). Waloryzację przeprowadzono za pomocą programu GIS MapInfo Professional 7,5. Mapę topograficzną obszaru zarejestrowano w układzie współrzędnych geograficznych, nadając narożnikom odpowiednie wartości szerokości i długości geograficznej. Treść mapy zwektoryzowano tworząc warstwy. Na stworzoną mapę nałożono siatkę kwadratów, w której pole podstawowe ma powierzchnię 1 km² (kwadrat o boku 1 km). Waloryzację krajobrazu przeprowadzono według kryteriów oceny walorów estetycznych krajobrazu z uwzględnieniem jego budowy, różnorodności i wartości. Po zakończeniu procesu waloryzacji na podstawie aktualizowanego zbioru siatki stworzono mapę tematyczną w postaci kartogramu (ryc. 3).

TYOLOGIA JEDNOSTEK STRUKTURALNO-FUNKCJONALNYCH I OCENA ESTETYCZNA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Wieloletnie obserwacje terenu oraz analiza struktury krajobrazu pozwoliły na wydzielenie sześciu regionów krajobrazowych, nazwanych jednostkami strukturalno-funkcjonalnymi krajobrazu w obrębie ziemi wodzisławsko-karwińskiej (ryc. 2). Kryterium podziału była funkcja przez nie pełniona oraz częstość występowania danego elementu w strukturze krajobrazu (tab. 1). W każdym wyznaczonym regionie dominują inne elementy krajobrazu, przez co każdy z nich pełni inne funkcje. Wyniki typologii obszaru prezentuje tabela (tab. 2).

Ryc. 2. Podział regionów krajobrazowych według dominującej funkcji.

Fig. 2. Division of landscape regions according to its main function.

Legenda

Jednostki krajobrazowo-funkcjonalne: 1 – pierwsza jednostka, 2 – druga jednostka, 3 – trzecia jednostka, 4 – czwarta jednostka, 5 – piąta jednostka, 6 – szósta jednostka; 7 – rzeki, 8 – koleje, 9 – drogi główne, 10 – drogi lokalne, 11 – zbiorniki wodne, 12 – lasy, 13 – tereny zabudowane, 14 – tereny przemysłowe, 15 – pozostałe tereny.

Legend

Landscape-function units: 1 – first unit, 2 – second unit, 3 – third unit, 4 – fourth unit, 5 – fifth unit, 6 – sixth unit; 7 – rivers, 8 – railroads, 9 – main roads, 10 – local roads, 11 – water body, 12 – forests, 13 – built over areas, 14 – industrial areas, 15 – other areas.

Tab. 1. Wskaźniki do wyznaczenia typów funkcjonalno-strukturalnych krajobrazu (wyróżniono główne elementy struktury w poszczególnych jednostkach)

Tab. 1. Indicators determining the functional and structural types of landscape (the main elements of the structure in individual units were highlighted)

Miejscowości	Powierzchnia lasu (km ²)	Powierzchnia obiektów wodnych (km ²)	Powierzchnia obszarów zabudowanych (km ²)	Powierzchnia obszarów przemysłowych (km ²)	Długość Ciągów Komunikacyjnych (km)
Lubomia	5,05	1,06	3,75	0	12,22
Syrynia	0,35	1,34	2,97	0	6,68
Wielikąt	0	3,79	0,12	0	0,6
Buków	0,17	3,56	0,78	0	4,28
Grabówka	0	0,71	0,07	0	0,75
Odra	0,3	1,19	0,45	0	6,85
Olza	0	0,47	1,84	0	8,78
Kamień nad Odrą	0	0,77	0,16	0	1,56
SUMA	5,87	12,89	10,14	0	41,72
Powierzchnia jednostki (km ²)	Średnia wartość dla jednostki				Gęstość w (km/km ²)
78,23	0,07503515	0,16477055	0,12961779	0	0,53329925
Bluszczów	1,91	0	1,56	0	6,85
Rogów	2,55	0	3,09	0	11,94
Zawada	0,009	0	3,1	0	6,99
Bełsznica	2,78	0	1,38	0	5,66
Gorzyce	0,76	0,14	3,87	0	17,24
Gorzyczki	3,1	0	1,2	0	2,34
Czyżowice	4,51	0,01	3,65	0	9,89
Turza Śląska	0,75	0	2,65	0	9,75
SUMA	16,369	0,15	20,5	0	70,66
Powierzchnia jednostki (km ²)	Średnia wartość dla jednostki				Gęstość (km/km ²)
87,78	0,18647756	0,00170882	0,23353839	0	0,80496696
Wodzisław Śląski	0,26	0,24	24,27	0,61	43,37
Karwina	6,8	0,2	18,53	0,25	35,94
SUMA	7,06	0,44	42,8	0,86	79,31

Powierzchnia jednostki (km ²)	Średnia wartość dla jednostki				Gęstość (km/km ²)
87,25	0,08091691	0,00504298	0,49054441	0,00985673	0,90899713
Skrzyszów	3,54	0	3,03	0	11,17
Godów	2,27	0	1,57	0	9,11
Gołkowice	0,96	0,03	4,75	0	15,54
Łaziska Rybnickie	0,87	0	1,91	0	8,39
Krostoszowice	0,26	0	1,83	0	9,27
Skrbeńsko	0	0	1,2	0	6,69
Petrovice	2,02	2,27	4,28	0	11,06
Zavada	0	0	1,31	0	7,33
Prstna	2,33	0,01	0,75	0	6,95
SUMA	12,25	2,31	20,63	0	85,51
Powierzchnia jednostki (km ²)	Średnia wartość dla jednostki				Gęstość (km/km ²)
115,8	0,10578584	0,01994819	0,17815199	0	0,73842832
Mszana	0,97	0,14	8,35	0,49	21,98
Połomia	0,6	0,25	3,96	0,11	10,38
Gogołowa	0,14	0	1,57	0	4,39
Markłowice	5,27	0	5,92	0,31	15,13
SUMA	6,98	0,39	19,8	0,91	51,88
Powierzchnia jednostki (km ²)	Średnia wartość dla jednostki				Gęstość (km/km ²)
80,59	0,08661124	0,00483931	0,24568805	0,01129172	0,64375233
Pszów	5,63	0,04	10,76	0,89	29,06
Radlin	3,73	0,03	13,87	2,43	33,25
Rydułtowy	1,22	0,02	11,43	1,1	23,39
SUMA	10,58	0,09	36,06	4,42	85,7
Powierzchnia jednostki (km ²)	Średnia wartość dla jednostki				Gęstość (km/km ²)
77,87	0,13586747	0,00115577	0,46307949	0,05676127	1,1005522

Tab. 2. Typy funkcjonalne obszarów do oceny krajobrazu

Tab. 2. Functional types of areas for valuation landscape

Obszar - miejscowości obszaru	Pełnione funkcje	Funkcja dominująca	Elementy występujące	Element dominujący
I – Lubomia, Syrynia, Wielikąt, Buków, Grabówka, Odra, Olza, Kamień nad Odrą	Rolnicza, gospodarcza, eksploatacja surowców skalnych, mieszkalna, hodowla ryb	Rolniczo-wodno-gospodarcza	Obiekty wodne (rzeki, stawy hodowlane, zbiorniki poeksploatacyjne, starorzecza), pola uprawne, pastwiska i łąki, lasy, wyrobiska surowców skalnych, zabudowa mieszkalna, sieć komunikacyjna	Obiekty wodne Pola uprawne
II – Bluszczów, Rogów, Zawada, Belsznica, Gorzyce, Czyżowice, Gorzyczki, Turza Śląska	Rolnicza, mieszkalna, usługowa, rekreacyjna	Rolniczo-mieszkalna	Pola, łąki i pastwiska, sady, lasy, zabudowa mieszkalna, zabudowa usługowa, sieć komunikacyjna	Pola uprawne Zabudowa mieszkalna
III – Wodzisław Śląski, Karwina	Mieszkalna, usługowa, handlowa, oświatowa, kulturalna, administracyjna, komunikacyjna, przemysłowa, rekreacyjna	Miasto wielofunkcyjne	Zabudowa mieszkalna jednorodzinna i wielorodzinna, zabudowa usługowa, budynki użyteczności publicznej w tym placówki oświatowe, administracyjne, kulturalne, zabudowa przemysłowa, sieć komunikacyjna, parki miejskie i laski miejskie, nieużytki	Zabudowa mieszkalna Zabudowa usługowo-handlowa
IV – Skrzyszów, Godów, Gołkowice, Łaziska Rybnickie, Krostoszowice, Skrbeńsko, Petrowice, Zawada, Prstna	Mieszkalna, usługowa, rolnicza, rekreacyjna, eksploatacja surowców mineralnych	Mieszkalno-rolnicza	Zabudowa jednorodzinna, zabudowa usługowa, pola uprawne, łąki i pastwiska, lasy, sieć komunikacyjna, stawy, rzeki, nieużytki	Zabudowa mieszkalna, pola uprawne
V – Mszana, Połomia, Gogołowa, Markłowice	Mieszkalna, przemysłowa, rolnicza usługowa, handlowa, rekreacyjna	Mieszkalno-przemysłowa	Zabudowa jednorodzinna, zabudowa usługowa, zabudowa przemysłowa i obiekty poprzemysłowe, sieć komunikacyjna, pola uprawne, łąki i pastwiska, lasy, rzeki	Zabudowa mieszkalna, obiekty przemysłowe

VI – Pszów, Radlin, Rydułtowy	Przemysłowa, mieszkalna, handlowa, usługowa, oświatowa, komunikacyjna, rolnicza	Przemysłowo- mieszkalna	Zabudowa przemysłowa i obiekty poprzemysłowe, zabudowa mieszkalna jednorodzinna i wielorodzinna, zabudowa usługowo-handlowa, sieć komunikacyjna, pola uprawne, nieużytki, lasy	Obiekty przemysłowe, zabudowa mieszkalna
-------------------------------------	---	----------------------------	--	--

Pierwszym wyznaczonym obszarem jest zachodnia część powiatu wodzisławskiego (miejscowości: Lubomia, Syrynia, Wielikąt, Buków, Grabówka, Nieboczowy, Kamień nad Odrą, Odra i Olza). Czynnikiem krajobrazotwórczym jest woda. Dominują krajobrazy dolin rzecznych z żyznymi madami, na których prowadzi się uprawy. Drugim wyróżnionym obszarem jest południowo-zachodnia część powiatu wodzisławskiego z miejscowościami Bluszczów, Rogów, Bełsznica, Gorzyce, Czyżowice, Gorzyczki i Turza Śląska w gminie Gorzyce oraz Zawada – dzielnica Wodzisławia Śląskiego. Dominujące w strukturze krajobrazu są obszary zabudowane oraz pola uprawne, zwłaszcza w zachodniej części (Bluszczów, Rogów). Trzecim wydzielonym typem obszaru są polifunkcyjne miasta Wodzisław Śląski i Karwina. W fizjonomii krajobrazu dominują elementy antropogeniczne, głównie zabudowa usługowa i mieszkalna. Czwartym obszarem jest południowa część powiatu wodzisławskiego z gminą Godów (miejscowości: Skrzyszów, Godów, Gołkowice, Krostoszowice, Łazińska Rybnickie, Skrbeńsko) oraz gmina Petrowice w Republice Czeskiej (Petrowice, Zawada, Prstna). W tym obszarze komponenty przyrodnicze i antropogeniczne pokrywają taką samą powierzchnię. Dominują krajobrazy dolin rzecznych z gęstą zabudową jednorodziną na zboczach. Piąty region stanowi obszar o falistej rzeźbie, który pełni funkcję mieszkalno-przemysłową. Zasięgiem obejmuje gminy Mszana i Marklowice. Ostatnią jednostką strukturalno-funkcjonalną krajobrazu stanowią miasta: Pszów, Radlin i Rydułtowy, położone w obrębie Wzgórz Rybnickich na Płaskowyżu Rybnickim. Głównymi elementami są obszary przemysłowe i gęsta zabudowa mieszkalna. Obszar cechuje typowy krajobraz przemysłowy z widocznymi w fizjonomii obiektami przemysłowymi (hałdy, zwałowiska, zakłady przemysłowe, kopalnie węgla kamiennego).

Wyróżnione w procesie typologii jednostki strukturalno-funkcjonalne krajobrazu poddane zostały procesowi waloryzacji przy pomocy trzech kryteriów oceny estetycznej krajobrazu jakimi są budowa krajobrazu, różnorodność i wartość (tab. 3) Wyniki procesu nadawania punktów poszczególnym kryteriom oceny krajobrazu dla sześciu wyznaczonych obszarów prezentuje tabela (tab. 4).

Po zakończeniu waloryzacji poszczególnych rejonów krajobrazowych (obszary I-VI) stworzono mapę wartości krajobrazu według jego walorów estetycznych (ryc. 3). Obszary zróżnicowano zgodnie z przypisaną im liczbą punktów (sumą).

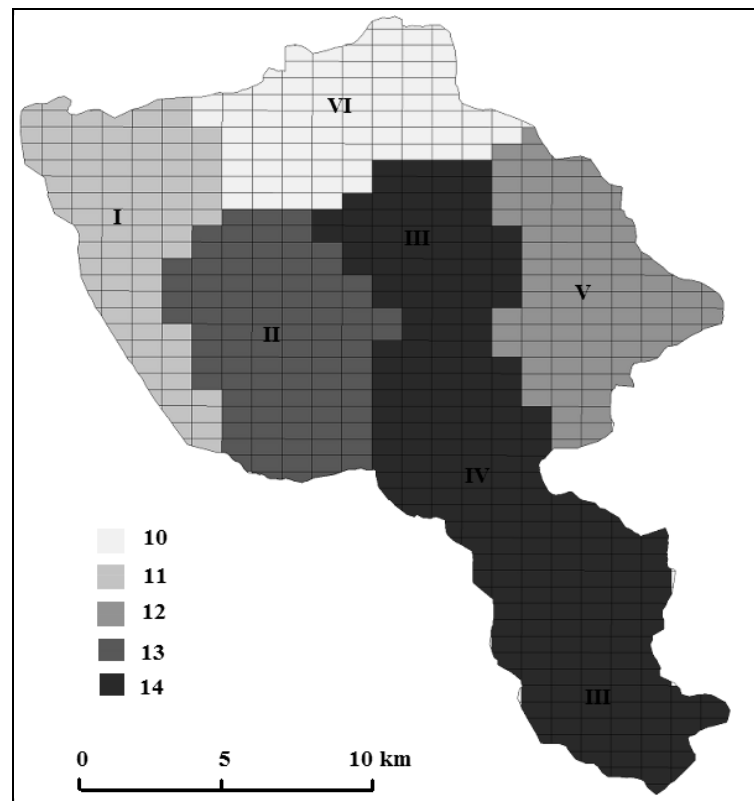
Tab. 3. Schemat oceny estetycznej krajobrazu kulturowego
Tab. 3. Diagram of aesthetic evaluation of cultural landscape

Badana płaszczyzna	Kryterium badania	Wartości przedziałów	Liczba punktów
1.	BUDOWA KRAJOBRAZU		
pozioma	1.1. Liczba elementów 1.2. krajobrazu	Powyżej 10 elementów	3
		Od 6 – 10 elementów	2
		Od 1 do 5 elementów	1
pionowa	1.3. Przewyższenia (m)	Różnica wysokości powyżej 100 m	3
		Różnica wysokości od 50 do 100 m	2
		Różnica wysokości od 0 do 50 m	1
2.	RÓŻNORODNOŚĆ KRAJOBRAZU		
pozioma	2.1. Liczba płatów wszystkich elementów	Powyżej 60 płatów	3
		Od 30 do 60 płatów	2
		Od 1 do 30 płatów	1
pionowa	2.2. Liczba planów w krajobrazie	Powyżej 6 planów	3
		Od 4 do 6 planów	2
		Od 1 do 3 planów	1
3.	WARTOŚĆ KRAJOBRAZU		
3.1. Liczba form ochrony przyrody		Powyżej 10 form ochrony przyrody	3
		Od 6 do 10 form ochrony przyrody	2
		Od 0 do 5 form ochrony przyrody	1
3.2. Liczba kulturowych obiektów zabytkowych		Powyżej 30 obiektów	3
		Od 15 do 30 obiektów	2
		Od 0 do 15 obiektów	1

Oceny dokonano na podstawie estetyki krajobrazu. Zatem im wyższa liczba punktów, tym krajobraz bardziej wartościowy, estetyczny, harmonijny, a więc przydatny dla rozwoju turystyki i rekreacji. Za każde z sześciu kryteriów obszar mógł otrzymać maksymalnie 3 punkty. Najwyższa możliwa suma punktów wynosi zatem 18. Najcenniejszym regionem pod względem estetyki krajobrazu jest południowa część ziemi wodzisławsko-karwińskiej, zwłaszcza gminy Godów, Petrowice i Karwina oraz część centralna – miasto Wodzisław Śląski. W obrębie obszaru z dominującą funkcją mieszkalno-rolniczą ocena krajobrazu jest najwyższa i wynosi aż 14 punktów w przyjętej skali.

Tab. 4. Ocena jednostek strukturalno-funkcjonalnych krajobrazu wg przyjętego schematu
Tab. 4. Evaluation of the structural and functional units of landscape according to the accepted diagram

Numer kryterium oceny	Jednostka I	Jednostka II	Jednostka III	Jednostka IV	Jednostka V	Jednostka VI
1.1.	2	2	3	2	2	2
1.2.	2	3	2	2	2	2
2.1.	2	2	2	3	2	1
2.2.	1	2	2	2	2	2
3.1.	3	2	2	2	2	1
3.2.	1	2	3	3	2	2
Suma punktów	11	13	14	14	12	10

Ryc. 3. Kartogram oceny krajobrazu obszaru ziemi wodzisławsko-karwińskiej.

Fig. 3. Valorisation map of landscape in Wodzisław Śląski and Karwina areas.

Nieco mniejszą sumą punktów w ocenie estetycznej wyróżniają się obszar II, w którym dominuje funkcja rolnicza i mieszkalna, ale krajobraz jest mniej zróżnicowany, zbudowany z mniejszej liczby elementów. Obszar ten uzyskał 13 punktów na 18 możliwych. 14 punktów uzyskały również tereny miast wielofunkcyjnych: Wodzisławia Śląskiego i Karwiny. Na wysoką ocenę wpływa złożona struktura krajobrazu oraz wysoka wartość krajobrazu zapewniona przez obecność licznych form ochrony

przyrody (drzewa pomnikowe) i zabytków kulturowych w miastach. Zachodnia jednostka strukturalno-funkcjonalna uzyskała 11 punktów i cechuje się stosunkowo niską wartością estetyczną krajobrazu kulturowego. Stanowi o tym brak dobrze rozwiniętej pionowej budowy krajobrazu i mała liczba zabytków kulturowych. Wschodni region ziemi wodzisławsko-karwińskiej, o funkcji mieszkalno-przemysłowej otrzymał w ocenie estetycznej 12 punktów. W tym przypadku wartości oceny krajobrazu są obniżane przez obecność nieestetycznych zabudowań i terenów przemysłowych. Najniższą notę w ocenie estetycznej krajobrazu przyznano obszarowi o funkcji typowo przemysłowej. Miasta Radlin, Pszów i Rydułtowy uzyskały zaledwie 10 punktów.

KONCEPCJA TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ OPARTEJ NA ZASOBACH KRAJOBRAZOWYCH

Zasoby krajobrazowe obszaru ziemi wodzisławsko-karwińskiej cechują się dużym zróżnicowaniem wynikającym ze złożonego tła przyrodniczego i kulturowego. Typami przyrodniczymi krajobrazu ziemi wodzisławsko-karwińskiej, bazującymi na elementach przyrodniczych, związanymi z ukształtowaniem powierzchni terenu są doliny rzeczne na zachodzie i południu badanego obszaru, wzgórza w jego centralnej części z terenami leśnymi oraz obszary lekko faliste na wschodzie (Berezowski, 1937). Urozmaicona rzeźba terenu ma wpływ na strukturę krajobrazu, jego pionowe rozwinięcie, które uwzględnia się w zaprezentowanym modelu oceny estetycznej krajobrazu.

Wysokie wartości w procesie oceny estetycznej krajobrazu cechują obszary z funkcją mieszkalno-rolniczą lub polifunkcyjne miasta, co świadczy o pozytywnym wpływie komponentów zarówno przyrodniczych jak i antropogenicznych na fizjonomię krajobrazu.

Waloryzacja metodą bonitacji punktowej służy do wyznaczenia obszarów o największej atrakcyjności przyrodniczej i potencjale do rozwoju turystyki opartej na walorach przyrodniczych i krajobrazowych. Jako że waloryzacja jest metodą oceny kompleksów (Senetra, Cieślak, 2004), jej wyniki prezentuje się w formie mapy tematycznej – kartogramu, który uwzględnia ocenę estetyczną krajobrazu. Rola map i wizualizacji zjawisk za pomocą modeli cyfrowych jest niezastąpiona zarówno w rozwoju i uprawianiu turystyki i rekreacji, jak i w promocji regionu (Goćkowski, 2010).

Taka prezentacja wyników daje prawidłowy i rzeczywisty obraz, na podstawie którego można typować obszary cenne krajobrazowo, w obrębie których istnieje możliwość rozwoju turystyki opartej na walorach krajobrazowych. Uwzględnia bowiem estetykę krajobrazu, która wpływa na percepcję całego środowiska przyrodniczego.

W celu niwelowania wpływu turystyki na środowisko nauka promuje koncepcję turystyki zrównoważonej. Głównym jej zasobem jest przyroda, dlatego nie obserwuje się negatywnych oddziaływań w relacji turystyka-środowisko (Kurek, 2007).

Turystyka zrównoważona oparta jest na zasadzie zrównoważonego rozwoju, respektuje potrzeby turystów i regionów recepcyjnych oraz zaspokaja potrzeby ekonomiczne, społeczne i estetyczne (Kurek, 2007; Myga-Piątek, 2011). Jest tożsama z ekoturystyką i często terminy te są stosowane zamiennie. Według D. Zaręby (2006) ekoturystyka obejmuje różne rodzaje turystyki: kwalifikowaną, krajoznawczą, wypoczynkową, przygodową pod warunkiem, że osoba uczestnicząca w podróży świadomie nie ingeruje w naturalne ekosystemy, wyraża szacunek dla otaczającej ją przyrody i kultury ludności miejscowej, a jej turystyczne wydatki dostarczą funduszy dla ochrony przyrody i lokalnej gospodarki.

Do turystyki aktywnej zaliczono wyprawy piesze, rowerowe i konne. Tego typu aktywność wymaga głównie obecności odpowiedniej infrastruktury w postaci szlaków rowerowych, konnych i pieszych. Turysta wybiera obszary o wysokiej estetyce dlatego koniecznością jest wykonanie oceny wartości krajobrazu w regionie. Do rozwoju turystyki aktywnej najbardziej odpowiednie są obszary, które w ocenie estetycznej krajobrazu uzyskały największą liczbę punktów. Są to gminy Godów, Petrovice, Wodzisław Śląski i Karwina oraz gmina Gorzyce w południowej części obszaru badań. Cechuje je harmonijny krajobraz, dobra dostępność komunikacyjna, obecność atrakcji pozaprzyrodniczych a także bazy noclegowej (gmina Gorzyce).

WNIOSKI

Przeprowadzone badania stanowią podstawę do następujących wniosków:

1. Najwyższe wartości oceny krajobrazu posiadają obszary o funkcjach złożonych.
2. Dominacja elementu antropogenicznego nie wpływa negatywnie na ocenę estetyczną krajobrazu.
3. Głównym kryterium decydującym o estetyce krajobrazu jest jego budowa (pionowa i pozioma).
4. Narzędzia GIS są przydatne w procesie oceny estetycznej krajobrazu i umożliwiają prezentację wyników w formie mapy atrakcyjności krajobrazowej.
5. Waloryzacja jest właściwą metodą do oceny kompleksów w tym do oceny estetycznej krajobrazu.
6. Wyniki waloryzacji przedstawione w formie kartogramów pozwalają typować obszary do rozwoju turystyki i rekreacji wykorzystującej walory krajobrazowe.
7. Wyniki przeprowadzonych analiz mogą być podstawą do podjęcia działań w celu odpowiedniego zagospodarowania terenu, przyjęcia nowych kierunków zmian w zarządzaniu krajobrazem obszaru ziemi wodzisławsko-karwińskiej

LITERATURA

- Andrejczuk W., 2013: Funkcje krajobrazu kulturowego. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego Nr 20, Sosnowiec: 65-81.
- Berezowski S., 1937: Turystyczno-krajoznawczy przewodnik po województwie śląskim. Instytut Śląski, Katowice.
- Goćłowski A., 2010: Znaczenie map w rozwoju gospodarki turystycznej na terenach peryferyjnych. Krajobraz a turystyka. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Nr 14, Sosnowiec: 174-184.
- Kondracki J., 2009: Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Kondracki J., Richling A. 1983: Próba uporządkowania terminologii w zakresie geografii fizycznej kompleksowej. Przegląd Geograficzny, Nr 55, 1: 201-210.
- Kowalczyk A., 1992: Badania spostrzegania krajobrazu multisensorycznego – podstawą kształtowania obszarów rekreacyjnych. Wyd. WSP, Bydgoszcz
- Kożuchowski K., 2005: Walory przyrodnicze w turystyce i rekreacji. Wyd. Kurpisz, Poznań.
- Krzymowska-Kostrowicka A., 1997: Geoekologia turystyki i wypoczynku. Wyd. PWN, Warszawa.
- Kurek W., 2007: Turystyka. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Malinowska E., Richling J., 2002: Ocena krajobrazu parków narodowych Polski północno-wschodniej. Problemy ochrony i kształtowania krajobrazu Górnego Śląska na tle doświadczeń z innych regionów Polski. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Nr 1, Sosnowiec: 132-142.
- Mapa Topograficzna, skala 1:50 000, arkusz Gorzyce.
- Mapa Topograficzna, skala 1:50 000, arkusz Jastrzębie Zdrój.
- Mapa Topograficzna, skala 1:50 000, arkusz Rybnik.
- Mapa Topograficzna, skala 1:50 000, arkusz Wodzisław Śląski.
- Myga-Piątek U., 2001: Spór o pojęcie krajobrazu w geografii i dziedzinach pokrewnych. Przegląd geograficzny, Nr 73, 1-2: 163-176.
- Myga-Piątek U., 2006: Krajobraz kulturowy jako walor i produkt turystyczny – problemy oceny i ochrony. Problemy Ekologii Krajobrazu, T. 18: 201-212.
- Myga-Piątek U., 2011: Koncepcja zrównoważonego rozwoju w turystyce. Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development, vol. 6, no 1: 145-154.
- Pukowiec K., 2012: Waloryzacja zasobów przyrody ziemi wodzisławsko-karwińskiej. Uniwersytet Śląski (maszynopis).
- Senetra A., Cieślak I., 2004: Kartograficzne aspekty oceny i waloryzacji przestrzeni. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn: 1-117.
- Warszyńska J., 1971: Waloryzacja miejscowości powiatu żywieckiego z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej. Folia Geographica Oeconomica, Kraków: 113-136.
- Wnuk Z., 2008: Obszary Natura 2000 i inne obszary chronione jako obiekty turystyczne [w:] Turystyka zrównoważona i ekoturystyka (red.): A. Gotwot-Jeziorska, J. Śledzińska, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa: 25-37.
- Zaręba D., 2006: Ekoturystyka. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa: 1-175.